

Hutvágner Éva

A NEMZETI BÁBSZÍNHÁTÉK RÖVID TÜNDÖKLÉSE

Rév István Árpád fiatalkori portréja

Mindentől távoli szigetnek tűnik Rév István Árpád munkássága és a Nemzeti Bábszínháték rövidéletű működése. Kevésbé ismerjük, mert esztétikai elképzelésében, színházi programjában ugyan újítónak számított; de a színház bezárása és Rév István művészeti életben történő háttérbe szorulása miatt mégis izolált példájává vált a magyar bábtörténetnek.

Egyszer-egyszer még hivatkoztak a társulat előadásaira¹, és Bod László, a színház tanulmányi ösztöndíjasa² is úgy említi, mint a pályáját meghatározó intézményt³, mégis, az Állami Bábszínház későbbi, főként a kezdeti időszakra jellemző öndefiníciója (mely nem nevezett meg előzményt vagy megemlíthető hagyományt)⁴, továbbá Rév István látásának teljes és végleges elvesztése, s nem különben az ízlés megváltozása miatt a színház rövid működése jelenleg is csak történeti kuriózumnak tűnhet.

A Nemzeti Bábszínháték 1941-től 1944-ig működött nagy sikerrel. A színház 1945-ben még újra megnyitotta kapuit, ám ekkor már mindössze néhány előadást ért meg. Rév István visszaemlékezései, levelei és a korabeli dokumentumok alapján jelenleg nem lehet pontosan eldönteni, hogy miért kellett bezárnia a Podmaniczky utca 8. alatt működő magánszínházának kapuit. A felmerülő lehetőségekből valószínűsíthető, hogy több komponensű, összetett okról van szó, melynek a lakbérinfláció és a háború utáni gazdasági instabilitás épp úgy a része volt, mint a politikai nyomás, ami a „megbízhatatlannak” bélyegzett és a háború előtt és alatt is működő (báb)színházi alkotókat érintette. A társulat utolsó előadása 1947-ben az I. Magyar Bábjátékos Kongresszuson⁵ volt: itt Rév István, mint szervező is szerepelt, az összegyűlt szakmai közönség előtt a társulat is játszott.⁶

Rév István Árpád indulása a századelő bábművészeihez hasonló volt: ő is, mint annyian, a képzőművészet

1 Pl.: Lázár Magda: Mi az igazság a Toldi körül?, *Népszabadság*, 1985. március 21.

2 Kiadták a bábszínházi ösztöndíjat. *Nemzeti Újság*, 1944. június 7, Miklóssy Lajos: Az ösztöndíjas Bod László bábszínházat akar nyitni Kolozsváron. *Magyar Játékszín*, 1944. 09.07.

3 Köröendi Lajos: Az én Karcagom, *Bod László festőművész világjárásai és hazatalálásai*. 1999. 28. http://vfek.vfmk.hu/00000080/letoltes/kormendi_lajos_az_en_karcagom.pdf, letöltés ideje, 2016. április 17.

4 Pl.: Kristóf Károly: *Nyolc millió néző*, 1975/XV. 5.

5 Az első országos bábjáték-találkozó (más forrásokban I. Országos Bábkongresszus), 1947. május 27-31.

6 A kongresszuson játszottak többek között a debreceni Piarista Gimnázium, Jászszági Népi Bábszínháték, a Nagykörii Gimnázium, egy megnevezés nélküli sátoraljaújhelyi bábcsoport, a Regnum Marianum budapesti bábcsoportja, Mauréry T., Palkó József, Lénárt Géua, Büky Béla, és végül Rév István a Toldival.

Rév István Árpád és a játékkészítő műhely

Részlet a Toldi című bábelőadásból

Rév István Árpád mechanizált botbábjának szerkezete, 1948

felől érkezett a bábművészethez, iskoláit a düsseldorfi Képzőművészeti Akadémián⁷ és Hollweinben végezte. Magyarországi működését először játék- és hegedűkészítőként kezdte (mindkettőre saját vállalatot épített⁸). Kitűnő üzleti érzékének köszönhetően a bábszínház megalapítását, amelyet visszaemlékezései szerint már gyerekkorától tervezett, hosszas kísérletezés előzte meg. Szükség is volt erre, hiszen színházát kizárólag reklámgrafikák rajzolásából, rajztanításból⁹, valamint hegedű- és játékkészítésből származó saját tőkéből alapította meg. Ekkor már festőként is ismert volt: a meghívók tanúsága alapján többször is kiállított, vezetője volt az Iparosok Országos Központi Szövetkezete egyik részlegének, és tagja az Új Művészek Egyesületének.

A bábszínházról való elgondolásának alapját a korszak európai (főként német nyelvterületen működő), önálló repertoárral és nagy hagyománnyal rendelkező bábszínházai adták, amelyeknél Rév maga is megfordult, sőt nem egy helyen „önkéntesként” segédkezett, mint scenikus.

„Kérésem támogatására legyen szabad felemlítenem, hogy kulturális és művészi kezdeményezésemmel a színjátszó kultúra terén mulasztást kívánok pótolni, amennyiben ezen műfaj a külföldön már igen régen elterjedt és történelmi múltta tekint vissza. Amíg a környező államokban a művészi bábjátékok komoly hivatást töltenek be a széles néprétegek kulturális nevelésében, addig hazánkban e műfaj művészi vonatkozásban még csak nem is ismeretes.”¹⁰

Önmeghatározásában (mint az évtizedet megelőző bábművészeknél általában) két komponens alkotta a fő vonásokat: a várasi bábjátékhoz és a képzőművészethez való viszony. A vágyott minta, az európai színvonalú „művészi bábjáték” létrehozása Rév elgondolásában eltért a vásári bábjátéktól. *„Művészi bábjátékok akarok csinálni. Vagyis nem is egészen bábjátékok, hanem bábszínházakat. [...] Mi a különbség? A bábjátékokat a Hincz bácsi csinálja, kint a Ligetben, én pedig*

Rév István Árpád

több felvonásos drámákat fogok előadni, persze nem tragédiákat, hanem boházokat, mulatságos dolgokat, a népi dolgokat akarom feldolgozni, és mindenek előtt a Toldival indulok.”¹¹

A művészi jelleget és a vásári bábművésztől való különbözőséget egyrészt a kidolgozott, a korszak prózai és zenei színházából is merített műsorpolitika („Felnőttek számára Toldit, Istvánkát, Operákat, továbbá magyar népi tréfás szórakoztató műsort, majd francia vígjátékok.”¹²), másrészt a játszott darabok „élő” színházhoz hasonló dramatikus felépítése és a színház képzőművészeti kidolgozottsága adta. Egy 1971-ben készült riportban kitér arra a momentumra, amikor számításba kezdte venni a „budapesti közönség” igényeit. *„Rájöttem, hogy hogy nézzenek ki ezek a bábok, amikkel játszani lehet. Rájöttem, hogy díszlet kell, ragyogni*

7 Itt rajztanári és reklámgrafikus oklevelet is szerzett.

8 Kép 6.o.

9 Többek között a Veres Pálné utcai leányiskolában tanított.

10 Rév István levele, 1940, OSZMI, Báltár, 2015.73.1

11 Részlet a Rév István Árpád portréfilmből, 1971, rend: Bódis Mária, Perényi Endre., OSZMI Báltár

12 uo.

Az Öltöztetős könyv, 1941

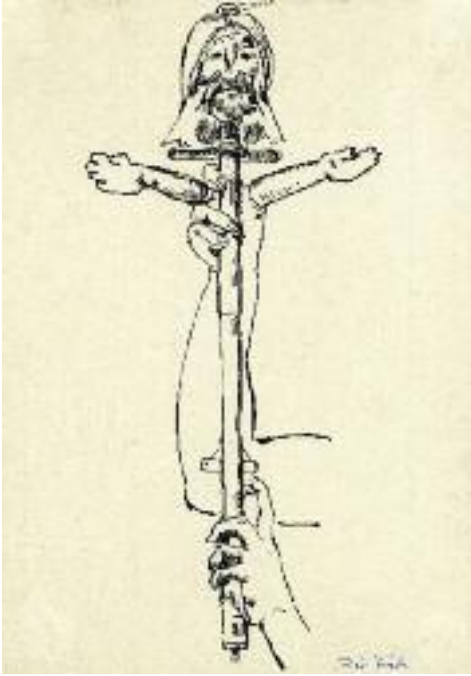

Hajzatok felerősítése, Rév István Árpád rajza, 1948.

kell a milliónek, és csak enyhén komikus bábokkal lehet kezdeni.”

Ernek megfelelően alakította ki a színházi tereket¹³ és a bábokat. Bábojait, az ún. mechanikus botbábokat vagy mechanikus rudasbábokat szintén hosszas kísérletezéssel hozta létre. A bábo két technika ötvözésével készültek. A bábjátékos egyik kezével a 60-70 centiméteres bábo testét mozgatta, belenyúlva a zsákbábohoz hasonlóan kialakított részen és a ruhaujjakon keresztül a bábokezek belsejébe, egy ujjas üregébe. Eközben a másik kezével a belsejébe zsinórt mozgatta a bot alján elhelyezett csapokkal és billentyűkkel. Ezzel a technikával

13 Többfelvonásos drámaként, jelenetről jelenetre változó, aprólékos, ragyogó díszlettel alkotta meg előadásait, melyeket egy direkt erre a célra kialakított „szánkós színpaddal” oldott meg: a dobozszínházként elképzelhető, kb. 1,5x2 méteres színpad díszletezése, hátterei sávokban voltak elrendezve (a rövidülés törvényét figyelembe véve, néha kimondottan nagy, mesei teret ábrázoltak). Ezeket jelenetről jelenetre átrendezték, úgy, hogy a színpadon leengedett függöny mögött, mely elé ezekben a másodpercekben általában kilépett a „narrátor”, egyszerűen áttolták az új jelenet szerint elrendezett sínket – melyeket már az előző jelenet során bekészítettek. Rév színházában a komoly színpadi világítás is az előadások sajátja volt – a jelenetekben háttérül szolgáló gyertyák, lámpások, világító testek elektromos fényt kaptak.

Billentyűs botbáb technikája, Rév István Árpád rajza, 1948.

Báboperák plakátja

a szája, a szemek, a nyak, a különböző testrészek képei-
sek voltak realiztikusan mozogni, miközben a báb
a vásári bábjátékhoz hasonlóan gyors, lendületes
maradt a botbáb-technikának köszönhetően.¹⁴ Rév
István nemcsak a műsortervét (hiszen játszottak „klasszi-
kusokat, kisoperákat, énekes, zenés népi darabokat,
bohózatokat, népszínműveket, misztériumokat, balla-
dákat, népmeséket, kacagóesteket”¹⁵) és előadásainak
a negyvenes évekhez köthető stílusát¹⁶ merítette a kora-
beli népszerű színházakból: bábársulatának működését
is szándékoltnan kötötte össze egy élő színészekből álló
társulat munkájával: a négy év alatt tartott összesen 16

bemutatóját, melyben számtalan szerep volt, szinte tel-
jesen a „kezdő társulattal”, a Toldi bábjáival játszott.
A bábok átöltöztetése megszabott rendben történt¹⁷,
ezt a rendszert az előadások létrejöttének sorrendjét
is megjelenítő Öltöztető Könyv¹⁸ rögzítette. Ebben
a könyvben a legelső előadáshoz, a Toldihoz köve¹⁹
megneveztek minden egyes, a későbbiek során meg-
jelenő szerepet²⁰. Az arc olajfestéssel készült alapka-
rakterére lemosható, temperából készült kiegészítés
került, továbbá a figurák az új szerepek megfelelő
arcot, ruhát és parókat kaptak.²¹ Az öltöztetés és a sze-
repformálás szabályát tehát úgy határozhatnánk meg

14 Lásd, Botos-kesztyűs báb, in: Lellei Pál, Bábkészítés, Budapest, ESZME, 2014,146.

15 Rádiónyilatkozat, 1941. március 12, Rév István Árpád, 1. album.

16 Ezt a kisszámú szakirodalom többnyire népiesként nevezi meg – pl. http://tbeck.beckground.hu/szinhaz/hm/24.htm#_ednref4, letöltés ideje 2016. április 17.

17 Pl. a Toldi előadásában 20 báb játszott mind a 32 szerepet.

18 Kép 8.o.

19 Az előadást több mint 600 alkalommal játszották a négy év alatt, a kerek „százás” előadások alkalmával díszelőadásokat rendeztek, melyre díszvendégeket, művészeket és politikusokat is hívtak.

20 Pl. Toldi György a későbbi előadásokban többek között játszott a Betyár (Istvánka), Don Juan (Panoptikum), a Vadász (Róka csinálta király) és a Pogány szolga (A soktudó fiú) szerepeit.

21 Kép 8.o.

Rév István Árpád és Ego nevű bábjá

mintha valóban egy jól működő, népszerű színház kicsinyített másáról beszélhénk. A ruhák, parókák, az arc festése hűen és aprólékosan tükrözte egy valódi kosztüm megjelenését és egy színész arcfestését: Mia, azaz Rév István Árpád felesége által varrt több mint 200 db. bábkosztüm²² egy eredeti jelmez aprólékos, kicsinyített utánzataiként hatott, a haját és arcszörzetet pedig valódi hajból készült parókák jelentették²³, ahogy az állat-figurák szörzete is rendre az ábrázolt állat valódi szörzetének felhasználásával készült.

A zene is az előbbiekhöz hasonló pontossággal, a természetes hangok megjelenítésének igényével jelent meg. *Tücsökprobléma* alcímmel írt egy korabeli publikáció Rév pontos és kidolgozott hangkulisszájáról. *„De akusztikailag is művészetet akar nyújtani. Ötletes hangszereket készített a különböző állathangok utánzására. Annak idején a Nemzeti Színházban a tücsökciripelést csak úgy tudták reprodukálni a színpadon, hogy Bajor Gizi kertjében gramofonlemezre vették a tücsökciripelést. Mindezt ez az elmés bábjátékos egy fillérért úgy oldotta meg, hogy gombnagyságú szarúkorong peremét körfűrész alakúra kicsipkázta. A korongocska forgatásával a fogaknak nekitámadó acéllap olyan tanyai tücsökciripelést rögtönöz, hogy akármelyik gramofónsztár-tücsökkel felveheti a versenyt.”*²⁴

Nem csak a megjeleníteni kívánt zörejek, hangok pontosságára törekedett, de a kísérőzene is igen nagy szerepet játszott a darabjaiban. A leghíresebb az előadások kísérőzenéi közül talán a Toldi zenéje, melyet Laurisin Miklós szerzett, és felvételről ment előadásról előadásra.

A többnyire Rév által átirít bábdarabok dramaturgiája is inkább hasonlított a műfaj szerint megemlíthető „forrásszínház” előadásainak szokásrendjéhez, mintsem a bábdramaturgia sajátos szabályaihoz. A több felvonásos, jelenetenként változó előadások (természetesen az operákat kivéve) alapvetően a szövegre épültek, az előadásoknak gyakran narrátora is volt. Jól mutatja a helyzetet, hogy a Toldinak szinte a teljes szövege elhangzott a színpadon; a leíró részeket Arany János báb-mása mondta el a színen.²⁵

A négy, nyári szünet nélküli végigjátszott év alatt szinte sorra megjelentek a Rév által tervezett műfajok: a Toldi után az Istvánkát adják elő (Szép Ernő Egyszeri királyfijából): mindkettő több felvonásos, klasszikus drámaként jelenik meg a repertoárban.

*„A budapesti színházlátogató közönség nagy része – vagy kis része – mindegy – idáig legfeljebb csak a Nemzeti Színházba járt. Ha járt. Szám szerinti nagy részének kultúrszomját főleg a Pódium Kabaré, Royal Orfeum, vagy nyugalmasabb vasárnapi sétájuk során a ligetek bohócainak békevilágizú játékaik elégtették ki.”*²⁶ Az idézetben is megjelenő nézők kultúrszomja számára kielégítő bohózatok és komédiák: Vasary János *Angyalt vettem feleségül* című műve; a *Panoptikum* című, híres történeti személyeket megjelenítő vígjáték, és a Belvárosi Színházból „kölcsonzótt” *Az ügyvéd és a férje* (Louis Verneuil)²⁷, vagy a szintén romantikus komédiaként színre vitt *Baj*

22 Látogatás a budapesti bábszínházban, 1941., Toldi album 4.

23 Az erről való számos tudósítás mind a színház technikai felszereltségéről, a bábok valóság-hű megjelenéséről ad számot, pl. omikron, Amit a közönségnek a színházak rejtelmeiről tudnia kell. *Magyar Szó*, 1941.

24 Baráth Ferenc: *Arany János, Toldi Miklós, a bika, a rókaelkű Toldi György – kétméteres bábszínházban*. 1941.

25 Kép 6.o.

26 Bábszínház Budapest. *Magyar Út*, 1941.

27 A népszerű darabok élő- és bábszínházi megjelenésére Rév külön felhívta a figyelmet azáltal, hogy az előadásra meghívta a Belvárosi Színház színészeit. Az eseményre a sajtó is felfigyelt. „Honthy Hanna, Makay Margit és Delly Ferenc vitzeltek a báboknál...” in.: *Eleven sztárok látogatása fakollégáinknál.* – ugyanígy hasonlóságot vélt felfedezni a kritika néhány előadás bábjainak öltözete, hanghordozása és az „eredeti” előadás között.

van a *mennyországban* című előadás. Emellett számos, egyfelvonásosokból álló kabaré-esteket is rendeztek: a *Kacagó est*, *Az ember nincsen fából* és a *Tarka-barka kabaréest* voltak ezek. Rév, főként a német példákra támaszkodva Opera-esteket szervez, két egyfelvonásos bábooperát adnak elő²⁸. Pergolesi *Az úrhatnám szolgáló* és Haydn *A patikus* című operáját meghívott operaénekesek „kíséréssel” játsszák végig²⁹. A meseelőadások nem tartoztak a színház fő profiljához (sőt játszásuk a Nemzeti Bábszínház számára minden bemutató alkalmával engedélyköteles volt), főként délutánonként játszották őket. Az *aranyszörű bárány*, *A soktudó fiú*, *Az ezüsfurulya*, a *Terülj-terülj asztalkám* és a *Mátyás király rendet csinál* című előadások mentek a színház rövid működése alatt.

A színház társulatának Irsay Nóra, Lubinszky Lili, Vághy Panni, Bató László, Faludi László, Gera Zoltán, Háray Ferenc, Kaszás László, Kertész István, Király Ferenc, Sashegyi József és Tamás Benő volt a tagja, akiket Rév István képzett bábozóssá – a színház ösztöndíjasa pedig a már említett Bod László volt.

A háború alatt is sikeresen működő színház a németek bevonulása után megszűnt, de még egyszer, 1945-ben megnyitották az eredeti helyszínen, a Podmaniczky utcai épületben a színház kapuit, ám ekkor már csak néhány alkalommal játszottak – a színház épületét a Teleki Pál Diákotthon vette át. Rév István megpróbált új épületet szerezni³⁰, majd „átadni” színházát az újonnan alakuló bábszínházi élet képviselőinek, de erre, a háború alatt is működő, politikusokat díszelőadásra meghívó igazgatónak már nem volt esélye. Az 1947-ben összehívott I. Magyar Bábjátékos Kongresszus célja a bábos szakma alulról jövő kezdeményezéseinek életben tartása és a régi mesterek pozíciójának megbeszélése, továbbá egy bábművészeti oktatóintézmény létrehozása lett volna, ám ezek a célok nem valósultak meg. Rév István életének utolsó évtizedeit – látásának teljes, végleges elvesztéséig – tanfolyami előadások tartásával, a Pedagógiai Főiskolán való tanítással, meseírással³¹, és rajzolással töltötte.

Fotók: OSZMI

THE SHORT GLORY OF THE NATIONAL PUPPET THEATRE

The National Puppet Theatre, which was founded by István Árpád Rév in 1941, is the theme of my paper. The director's aesthetic ideal was based on the model provided by the most famous puppet theatres of the age. The theatre worked during the war until its closure in 1944 which happened because of the inflation and the unstable economical and political situation. Rév's company performed its repertoire for both adults and children with outstanding success. During its short existence, the company realized many shows: for example folk tale adaptations for children, puppet operas and puppet cabarets for adults from the repertoire of the contemporary theatres in the style of the forties. The paper goes into particulars of the documents and articles and shows the theatrical context of this short-life theatre.

28 Kép 9.o.

29 Kép 9.o.

30 Tudományos filmszínház, Kamara Opera a Kamara varieté helyén. *Film és Színház*, 1944.04.27

31 Ekkor született a *Szilajka* című és általa illusztrált meséje is, melyet a Móra Könyvkiadó jelentetett meg 1958-ban. nref4, letöltés ideje 2016. április 17.